

JUDITA ŠEGA

VELIKONOČNI POTRES V ŠKOFJI LOKI IN OKOLICI

(14. april 1895)

*In zdaj so se zaklela še nebesa
Slovenec zoper tebe siromaka,
Pot tabo zemlja maje se in stresa;
Kam bože, groza, strah povsod te čaka;
Strop poka, stene rušijo se koči,
Kje išči si zavetja v pozni noči?*

(Josip Stritar, Slovenska Lizbona)

Ko so freisinški škofje postavili temelje Škofji Loki, se pri izbiri lokacije niso ozirali na geološko sestavo tal, ampak so jih pri izgradnji upravnega in gospodarskega središča svoje posesti vodili povsem drugi dejavniki. Predvsem je bila to ugodna lega ob sotočju obeh Sor, ki je omogočala uspešno obrambo pred napadalci, dobro prometno povezavo in obenem zagotavljala ugodne pogoje za razvoj trgovine in obrti.

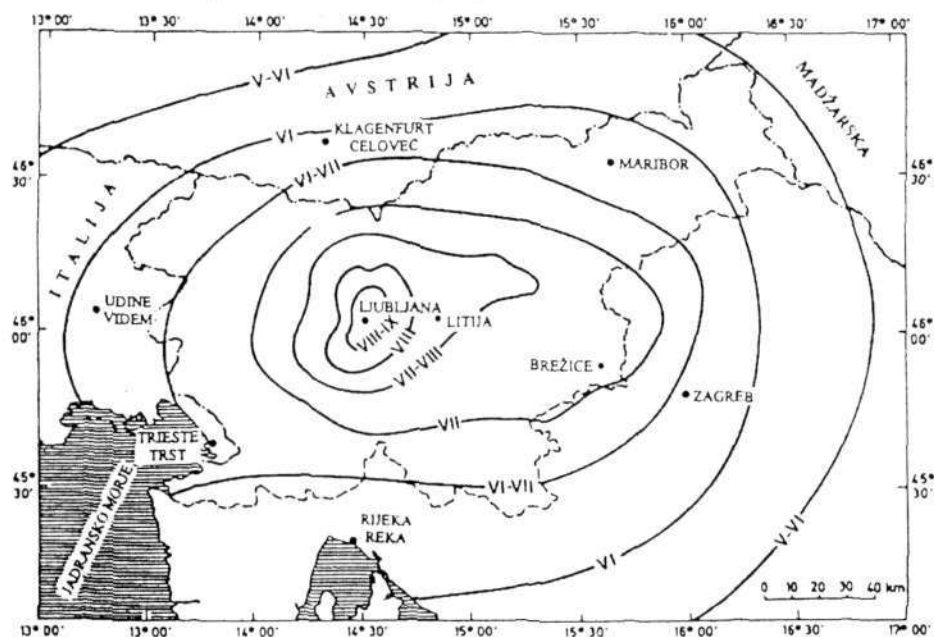
Da se je mesto izoblikovalo na potresno precej aktivnih tleh,¹ je pokazal šele potres leta 1511². Potres, ki je 26. marca zajel celotno Furlanijo, Benečijo in zahodni del današnje Slovenije, je povzročil v Škofji Loki precejšnje razdejanje in je po Valvazorjevem mnenju napravil za več kot dvesto tisoč goldinarjev škode. Zgornji stolp na Kranclju z dva in pol metra debelimi zidovi in Stari grad pod Lubnikom sta bila tako poškodovana, da ju po potresu niso več obnavljali. Temeljite obnove pa sta bila, predvsem po zaslugi tedanjega škofa Filipa, deležna grad pod Krancjem in kašča na Lontrgu. Obnovitvena dela so potekala vse od leta 1513 do 1526, ko je bil dograjen obrambni stolp v smeri proti mestu.³ Nič manj kot grajski objekti niso trpele mestne hiše, na gosto posute na obeh terasah pod gradom. Med tistimi, ki so izgubili streho nad glavo, je bil celo nekdanji oskrbnik loškega gospostva Gašper Lambergar. Da je bila njegova nesreča še večja, je ob potresu izgubil še sina, ki so ga ruševine pokopale pod seboj. Viri o tem dogodku tudi navajajo, da sta bili ob potresu močno poškodovani hiša mestnega sodnika in mogočna Homanova hiša.

V kasnejših stoletjih se je šiba potresa še večkrat znesla nad našimi kraji, a nikdar več tako hudo kot davnega leta 1511. Ta potres še danes velja za najmočnejšega z epicentrom na slovenskih tleh. Potresno aktivnemu 16. stoletju je sledilo nič manj aktivno 17. stoletje. Tedanji kronisti Schönleben, Valvazor, Dolničar in drugi govorijo o vrsti potresov, med katerimi sta dva (1689 in 1691) občutneje zatresla tudi Škofjo Loko. Sledilo je razmeroma mirno 18. stoletje in akumuliranje potresne energije, nato pa vrsta manjših potresov, ki so stresali slovensko ozemlje vse 19. stoletje. V glavnem

so bili to potresi lažjega značaja, ki niso povzročili večjega preplaha in materialne škode.⁴

Potem pa je nastopilo usodno leto 1895. Nasploh je bilo to leto nekaj posebnega. Že začelo se je slabo. Mraz in snežni zameti so bili tako hudi, da se česa takega niso spominjali niti najstarejši prebivalci. Za hudo zimo, ki je ni in ni bilo konca, je nastopila deževna pomlad in naposled težko pričakovani velikonočni prazniki. Tudi na veliko soboto je vztrajno deževalo, ponekod, npr. v Javorjah in Žireh, je ponoči celo snežilo. V nedeljo pa, kot da bi še vreme vedelo, za kakšen praznik gre, je spet posijalo toplo pomladno sonce. Meščani so lep praznični dan preživljali vsak po svoje. Nekateri v krogu družine, drugi s prijatelji, tretji so ga izkoristili za izlet v Crngrob in druge okoliške kraje, vsi pa so se zvečer zadovoljni odpravili k počitku. Tudi naključni sprehajalci, ki jim ni bilo do zgodnjega spanca in so se zaželeli naučiti lepote jasne zvezdne noči, so že zdavnaj zapustili mestne ulice. Le izza oken kavarne je še uhajala medla svetloba in izdajala, da čisto vsi le še ne spijo. Mesto se je pogreznilo v tišino, ki jo je naenkrat pretrgalo zamolklo bučanje. Čim bliže je prihajalo, tem močnejše in strašnejše je postajalo. Že naslednji hip se je bučanje spremenilo v bobnenje in grmenje. Zemlja, ki se je sprva le rahlo pozibavala, se je naenkrat zatresla z vso močjo. Ura na zvoniku sv. Jakoba je kazala sedemnajst minut čez enajsto zvečer. Luči mestne razsvetljave so bliskovito zažarele, šipe v oknih zažvenketale, tramovi na podstrešjih zaječali, s hiš in streh so se usuli prvi kosi ometa in razrušenih dimnikov. V trenutku je bilo vse mesto na nogah. Spokojnost noči je pretrgalo vpitje in brezglavo dirjanje prebivalcev, ki so ne meneč se za obleko in

**Prikaz makroseizmičnega polja potresa 14. aprila 1895.
Intenzitete so prikazane v stopnjah MSK lestvice.**

obutev hiteli na prosto. Tisti najbolj vraževerni so mislili, da je napočil konec sveta in da se bo zemlja zdaj zdaj odprla in jih pogoltnila vase. Še nikoli se jim sekunde niso zdele tako neznansko dolge. Prvem sunku je po treh minutah sledil drugi, po mnenju očividcev ravno tako močan, in po približno petnajstih minutah nekoliko šibkejši tretji. Nato se je zemlja začela počasi umirjati. V naslednjih štiriindvajsetih urah so v Škofji Loki zaznali še 23 potresnih sunkov, med katerimi je bil tisti okoli četrte ure zjutraj spet močnejši.⁵ Na videz se je zemlja umirila šele po 25. aprilu, seizmološki instrumenti v Ljubljani pa so komaj zaznavne tresljaje beležili še vse do leta 1899.

Epicenter potresa je bil v neposredni bližini Ljubljane v globini 16 km. Seizmologi so ga na podlagi zbranih podatkov iz leta 1895 označili s koordinatama 46,1°N in 14,5°E.⁶ V tej točki se je zemlja stresla z jakostjo 8–9 stopenj po MSK (Medvedev, Sponheuer, Karnik) lestvici. Potresna magnituda je znašala 6,1 stopnje po Richterju.⁷ Gibanje tal so čutili v celotnem osrednjem delu Evrope: od Splita in Sarajeva na JV do Bratislave, Linza in Innsbrucka na S, na Z do Lugana, v večjem delu Severne in Srednje Italije in celo na severnoafriški obali (Aleksandrija). Znotraj tega kroga pa seveda najbolj v krajih v oddaljenosti do 20 km od Ljubljane. Pri tem so dosti bolj trpela naselja na ilovnatih tleh, mnogo manj pa tista, ki so se izoblikovala na prodnati in kamniti podlagi, kjer se je potresna sila umirila. Potres so zaznali celo rudarji v globinah zasavskih premogovnikov in kopalci v Dolenjskih Toplicah, kjer se je termalna voda kmalu po potresu shladila kar za dve stopinji in pol.⁸

Že po prvem sunku je nastala na Placu prava sejemska gneča. Slovenčev dopisnik iz Škofje Loke je dogodke, ki so sledili, popisal takole: »Precej po prvem bili so še trije mali sunki. Kmalu potem bil je zopet zelo močan, vendar pa ne tako dolgotrajen kot prvi. Kar je vstalo prestrašenega ljudstva v stanovanju, šli so sedaj venkaj. Naš čast. gospod župnik šel je nemirno z Najsvetejšim po glavnem trgu ter dal blagoslov; vsakteri je rad koleno pripognil ter iz srca prosil stvarnika za milost. Opeke s streh in podiranje dimnikov oviralo je ljudstvo, da niso upali precej iz hiš. Kmalu so bili ognji na večih krajih zunaj mesta, da se je ljudstvo grelo ter je na ves glas molilo. Prepadeni smo eden drugega vpraševali, kaj bo. Ženske in otroci so jokali, zvonovi so se sami oglasili, elektrika je ugasnila, potresi so se ponavljali – bilo je res strašno. Zjutraj ob 1/2 6. uri bila je navadna sv. maša pri kateri je gospod župnik oznanil, da bo popoldne ob 1 uri procesija na Hribec, da bi vsemogočni Bog obvaroval šibe potresa, oziroma da je nas obvaroval hujše nesreče. Ob 1 uri popoldne bila je procesija, katere Loka še ni videla. Kateremu je znano, kje je Hribec, lahko ve, da je bilo obilno občinstva, ker prvi bili so že na hribu pri cerkvi, ko so bili zadnji še na glavnem trgu. Razume se samo ob sebi, da toliko ljudstva ni moglo iti vse v cerkev, ker je bilo ljudstva okoli 3000. Vsled tega je imel župnik litanije v cerkvi in g. kaplan pri 11. postaji. Obljubili smo, da bomo skozi tri leta vsakteri velikonočni ponedeljek imeli procesijo na Hribec, da bi nas Bog obvaroval potresa. Po litanijah šli smo zopet v procesijo nazaj v farno cerkev, kjer so bile litanije z blagoslovom. Bile so razne govorice, da bo to noč še huje, zato je vse bežalo iz mesta. Veliko hiš je bilo do čistega izpraznjenih, da ni bilo nobenega človeka notri, gostilne bile so ob 7. zvečer že večidel vse prazne. Žandarmerija in dva oddelka prostovoljne požarne brambe patrolirali so po mestu. Noč je bila precej mirna, bilo je tudi nekaj malih sunkov, vendar je pa ljudstvo vse preplašeno. Tudi še nocoj 16. aprila ponoči je ljudstvo večinoma bilo zunaj; zadnji sunek je bil danes zjutraj (sreda) ob 1/2 5. uri. Poškodovanih je več hiš, da je nevarno v njih stanovati; dimnikov se je podrla okoli 20. Umrlo je že troje otrok, ker so se tako prestrašili.«⁹

Procesijo na Hribec, ki se je ohranila vse do današnjih dni in se opravlja na velikonočno nedeljo popoldne, omenjajo vsi tedanji zapisi; tudi kronika uršulink, ki pravi, da so se je udeležili *»skoro vsi meščani, tudi tisti, ki že dolgo niso obiskali nobene cerkve.«* Mednje je sodil tudi *»nek liberalni gospod, nek doktor,¹⁰ ki je že po prvem sunku pomankljivo oblečen pritekel na ulico in vzkliknil: 'Molite, kdor še zna!'¹¹* In v sili so znali vsi; tudi tisti, ki so se z molitvijo zadnjikrat srečali v rani mladosti. Če pa jim ni šlo več tako tekoče, kot bi želeli, je bilo za obnovitev znanja dosti možnosti, saj se še dolgo potem ni toliko molilo kot ravno v teh dneh. Molilo se je povsod; v cerkvah, po domovih, celo ob ognjih, ki so jih zanetili na Kamnitniku. *»Žalostno je bilo gledati na pol oblečene trepetajoče ljudi pri ognjih in vse je molilo«¹²* pravi zapis.

Groza in strah sta zavladala tudi za zidovi uršulinskega samostana. Večina redovnic in gojenk je že po prvem sunku stekla na grajski vrt in tam ob molitvi čakala jutra. Druge so si v vsesplošni zmedi poiskale zatočišče na cerkvenem koru. Ko pa se je sredi noči zemlja spet močneje stresla, je strah tudi te pregnal na grajski vrt. Noč je bila jasna in za spomladanski čas neobičajno hladna. Mraz je silil do kosti. Redovnice in gojenke so se zavijale v odeje, ki so jih v naglici vzele s seboj. Ko pa jim je postalo le prehladno, so si zavetje poiskale na grajskem hodniku, dokler se niso tla znova zazibala in jih pregnala na prosto. Tudi na velikonočni ponedeljek niso zapustile grajskega vrta, razen zjutraj ob petih, ko so pohitele v cerkev k obhajilu. Cerkev je dobila ob potresu več večjih razpok, na tleh je ležalo vse polno ometa in odpadlega gradbenega materiala. Učilnice na gradu in bivalni prostori pa niso bili huje prizadeti.¹³

Cerkvica na Hribcu

Na drugem koncu mesta – v Stari Loki se je tamkajšnji graščak Karl Strahl ravno odpravil k zasluženemu počitku, ko ga je naenkrat prebudilo bobnenje in pozibavanje tal. Še preden se je dodobra zavedel, za kaj gre, se je zemlja spet stresla, stene zazibale in s stropa so začeli odpadati kosi ometa in opeke. Preostali del noči je delil strah in trepet skupaj s služinčadjo v hlevu za govejo živino. Zaradi razpok, ki so zazevale v stenah, in groze, ki se je globoko zakoreninila v stanovalcih, še nekaj dni niso tvegali spanja v gradu. Taborili so kar na grajskem dvorišču, dokler si niso za silo uredili prenočišča na skednju. Tudi graščakovo stanovanje v Ljubljani je bilo ob potresu tako poškodovano, da je moral g. Strahl še več mesecev ostati v Stari Loki in se posluževati uslug cesarsko-kraljeve železnice, po kateri se je vsakodnevno vozil z jutranjim vlakom v Ljubljano z večernim pa nazaj proti Škofji Loki.¹⁴

In kako so zibanje tal doživljali v Poljanski in Selški dolini? Najbolj prepričljivo nam dogodke v usodni noči ilustrirajo prispevki tedanjih dopisnikov Slovenca in Slovenskega naroda. Menim, da je škoda, da bi za zmeraj ostali skriti na zdaj že porumenelih listih tedanjih dnevnikov, in da je prav, če jim po stotih letih znova namenimo nekaj prostora.

Javorje. »Noč mej veliko nedeljo in ponedeljkom bila je pri nas jako nemirna. Čutil se je po vsej fari in kakor se čuje, v vsej sosesčini nenavadno močan potres, kakor se ga ne spominjajo najstarejši ljudje. Poprej bilo je v sredo, četrtek in petek močno gorko, v soboto bilo je deževno, vmes tudi sneg, tako da procesija ni mogla iz cerkve. Ponoči padlo je za ped snega. V nedeljo bilo je vetrno.

Prvi in najmočnejši sunec potresa čutil se je 17 minut čez 11 uro, ... Mali potresi čuli so se na velikonočni ponedeljek ves dan in malo ponoči. Počilo je dokaj zidovja in odpadlo mnogo ometa. Tudi farni cerkvi in podružnici na Četenirovni ni prizaneslo.«¹⁵

Žiri. »Nepopisen strah je napravil zadnji potres tudi pri nas. Ko smo bili v najboljšem spanju, jel nam je leteti omet od zidu in druge stvari na obraz in zbudili smo se od silnega ropota, katerega je povzročil potres. Preplašeno ljudstvo je bežalo na prosto in nekako pol drugo uro je bilo na cesti ljudi kakor ob sejmi. Potem pa smo se nekoliko privadili vednemu zibanju, šli domov in marsikateri je prav dobro spal, medtem ko so drugi molili in šteli, kolikokrat da se je tresla mati zemlja. Našteli so čez 20 sunkljajev, v resnici pa se je zemlja skoro naprej nekoliko tresla. Najhuje je bilo v začetku ob 1/2 12, potem – nekoliko manj – pred 12 uro in štirikrat okrog četrte ure. Tudi med prvo sv. mašo streslo se je precej močno, pa je vendar ljudstvo ostalo mirno v cerkvi. Tudi še včerajšnji dan in ponoči zemlja ni bila popolnoma mirna, povsem mirno pa je bilo ljudstvo. Posebno veselje imel je potres do dimnikov in marsikaterega je prevrnil, ker je previsoko nosil svojo glavo. Zidovje je zaznamoval z raznimi črtami, vendar se ni bati, da bi se kako poslopje podrlo vsled tega. Potres je pustil pri vsaki hiši nekaj spomina, začrtal svoje ime v zidovje in mi smo že s tem zadovoljni, le samo naj več ne pride.«¹⁶

Železniki. »V Železnikih bil je na velikonočno nedeljo okoli pol dvanajstih ponoči par minut trajajoč in tako močan potres, da so se hiše kar zibale in so mnogi stanovniki preplašeni zbežali iz njih. Ponavljal se je potres do devetkrat, a v manjši meri. Stropi in zidovje je na nekaterih hišah počilo, nesreče – hvala Bogu – ni bilo.«¹⁷

Selca. »V noči od 14. na 15. t. m. imeli smo tukaj silen potres, kateri je veliko strahu povzročil. Prvi potres je bil ob 11. uri in 20. minut in je trajal kakih 25 sekund. Bil je to najsilnejši. Ljudje so strahoma bežali iz bivališč. Drugi bolj močni potres je bil ob 12. uri 30 minut. Zadnji bolj močni potres je bil ob 3/4 na 7. uro zjutraj. V celi noči smo čutili 14 krat potres. Več hiš je poškodovanih – nekatera poslopja so se podrla – namreč stropi so se zrušili. Mej drugim je novo šolsko poslopje v Selcih in župnišče v Bukovšci zelo poškodovano. Ljudje so silno prestrašeni.«¹⁸

Če bi potres res trajal par minut, kot je zapisal dopisnik iz Železnikov, tudi gospodu Plautzu ne bi ostalo nič drugega kot kup ruševin. Tako pa je lahko že teden dni po potresu ponudil brezdomcem v najem »poceni stanovanja v svojih hišah v Železnikih (8 sob in 12 postelj)«. V sporočilu še dodaja, da so na razpolago »mobilierane« sobe tudi v drugih hišah.¹⁹ Sporočilo je bilo namenjeno predvsem tistim Ljubljancem in okoličanom in vsem drugim, ki jim je potres tako razmajal bivališča, da do nadaljnjega niso bila uporabna za bivanje.

Posledice potresa niso bile majhne. Ob zadnjem preštevanju stavb pred potresom (1880) je Loka štela 237 hiš z 2293 prebivalci.²⁰ V naslednjem desetletju je število Ločanov padlo na 2175, število hiš pa se po vsej verjetnosti ni kaj dosti spremenilo.²¹ Potres je razen redkih izjem prizadel vse. Na prošnjo loškega župana Valentina Sušnika si je nastalo škodo med 18. in 29. aprílom ogledal inženir Alois Muck in o tem napravil izčrpno strokovno poročilo. V njem je navedel nastale poškodbe in dodal navodila za njihovo popravilo. Ogled je žal zajel le hiše v Mestu (Mestni trg in Lontrg) in posamezne v Karlovcu, Kapucinskem predmestju in na Studencu; skupaj 63, kar je bila le dobra četrtina vseh poškodovanih. Na teh objektih je ing. Muck ocenil za skupno 19.870 gld. škode. Nastala škoda na preostalih 170 objektih je temeljila le na približni oceni, prav tako tudi skupni znesek, ki je presegal 50.000 gld.

Ogled je potrdil slutnjo, da je mesto veliko bolj poškodovano, kot so sprva mislili. Najbolj prizadeti so bili oboki in nosilne stene hiš; precej do takšne mere, da jih je inženir Muck ukazal porušiti in nadomestiti z novimi. Največjo škodo je utrpelo sodno poslopje. Po oceni ing. Mucka je znašala kar 3400 gld. Sledila sta mu uršulinski samostan in hiša Franca Jarca. Na prvem je potres napravil za 1500 gld. škode, na drugi za 1440. Čez tisoč gld. se je škoda povzpela še pri hiši Apolonije Deisinger (1400), Janeza Okoma (1400) in Antona Hafnerja (1150). Pri vseh drugih so se zneski gibali med 80 in 980 gld., gledano v povprečju pa okoli 590 gld.

V sodnem poslopju je potres napravil največ škode v davčnem uradu in pritličju, sprejemnici sodnika v 1. nadstropju in stanovanjskih prostorih v vzhodnem delu. Razpokala je cela vrsta obokov in preklad nad okni in vrati, tako da so le redki ostali nepodprti. Pročelni zid na severni in južni strani stavbe se je nevarno nagnil navzven, zato je inženir Muck predlagal vgraditev železnih vezi za vezavo. Vse polno drobnih razpok so kazale tudi druge stene v stavbi.

Nič boljše podobe ni dajal rotovž. Tudi tu je bilo treba v prvi fazi del podpreti vrsto okenskih in vratnih preklad, križni obok v hodniku med kuhinjo in stopniščem in zvezati sprednji glavni zid, v drugi fazi pa poškodovane oboke in preklade zamenjati z novimi. Potres se je nevarno poigral z dvema dimnikoma v glavnem traktu. Komisija se je upravičeno bala, da bi se preveč nagnila drug proti drugemu ali celo zrušila in je zato predlagala, da ju oblože z železnimi opornicami, dokler je za to še čas.

Vrsto manjših in večjih razpok si je ob potresu prislužilo tudi šolsko poslopje, na

srečo pa niso bile tako nevarne, da njihovo popravilo ne bi moglo počakati na počitniške dni. Edino nevarnejšo razpoko, ki je zevala v oboku nad stopniščem, pa so nemudoma podprli in kmalu zatem odpravili. Šola je ostala zaprta do 29. aprila.

Med sakralnimi objekti so bili eni bolj drugi manj poškodovani. »Nunski samostan in tudi nova prizidava z gradom vred niso veliko trpeli. Pač pa je nunska cerkev počila po dolgem, a nevarnosti ni nobene. Več razpok kaže tudi mestna cerkev sv. Jakoba, ki pa niso nevarne, nekoliko tudi kapucinska. Bolj je trpela Špitalska cerkev, ki je vsled tega zaprta. Na Fari so se pri cerkvi razpoke še povečale in po dolgem so vsi šipovniki počeni, zato se zdaj opravlja služba božja v kapeli na fari. Zvonik pa je ostal hvala Bogu brez najmanjše škode. Pa tudi cerkev se bo še ohranila, samo zvezati jo bo treba. V Crngrobu so padla rebra raz gotiškega svoda v prezbiteriju, pa le na ženski strani, druge škode nima cerkev. Močno pa je razdjana cerkev na Planici, prezbiterij je v nevarnosti, da se zruši. Počile so nadalje tudi: cerkvi v Retečah in Žabnici, v Sori je pa brez škode.« Tako o poškodbah dopisnik Slovenca iz Stare Loke.²² O poškodbah reteške cerkve izvemo nekaj več po zaslugi tedanjega župnika. V zapisu, objavljenem v Slovencu, pravi takole: »Tudi pri nas smo zelo čutili potres, smer je bila od JV do SZ. Seveda je bilo vse pokonci in preplašeno. Dne 15. t.m. bila je že božja služba na Godešiču, kamor smo šli v procesiji ob 6 uri od farne cerkve. Farna cerkev je precej poškodovana; na obokih zakristije so se stare razpoke povečšale, tako da smo morali obok podpreti, v prezbiteriju cerkve so se pokazale nove razpoke, stare pa razširile in morali smo ga podpreti. Ravno tako smo podprli, radi varnosti, obok pod korom. To smo pa storili po naročilu inženirja. Ladja je le malo razpokana, stranske kapele pa niso nič poškodovane. Zvonik zidan 1885 ni prav nič trpel in ni nič poškodovan, božja služba se opravlja na Godešiču.«²³ Komentar sledi v župni kroniki. Zapis je sicer kratek, a zelo zanimiv, v kratkem pa ga najbolje ilustrira naslednji stavek: »Kazen božja za obnašanje faranov zoper župnika.«²⁴

Loški grad in uršulinski samostan okrog leta 1895

Obnova poškodovanih hiš je stekla že prve dni po potresu. Z materialom ni bilo težav. Mestna občina je dovolila brezplačno uporabo kamenja iz kamnoloma na Kamnitniku, vezi iz močnejšega železa je dobavljal g. Gašper Maher, po gašeno apno pa je bilo treba stopiti k Andreju Leskovcu. Oba sta svoje usluge ponujala tudi prizadetim iz drugih krajev. Gašper Mohar je železne vezi po potrebi dostavil na železniško postajo na Trati po ceni 26 krajcarjev za kilogram.²⁵

Ker je bilo najetih delavcev premalo, pa še dragi so bili, sta oglednika skoro pri vsaki hiši našla domače sredi gradbenih del. Tudi pri Deisingerjevih, kjer je potres dodobra pretresel celotno hišo. Njena notranjščina je dajala v tistih dneh prav osupljivo podobo. Razpokan obok v veži, hudo poškodovan oprožni lok v sobi za goste, močno izbočen levi glavni zid na dvoriščni strani so bile le poškodbe v pritličju. V obeh nadstropjih pa sta oglednika naletela še na kopico drugih: razpokane stene, stropovi in oprožni loki na gankih, poškodovane okenske in vratne preklade, odpadel omet, izbočenost glavnega zidu proti ulici itd. Za prvo silo so večino poškodovanih mest le podprli in zamazali manjše razpoke, kasneje pa temeljito popravili. Prenekateri obok, steno in preklado je bilo treba po navodilih inženirja Mucka podreti in zamenjati z novo ali pa vsaj povezati z železnimi vezmi.

Podobne poškodbe zasledimo tudi v Guzeljevi jesharni. V stanovanjskih prostorih kisarja je tamkajšnji banjasti obok razpokal na več mestih in se pri tem tako udril, da je bilo rušenje in ponovno obokanje nujno potrebno. Prav tako so se po potresu začele ugrezati lesene stropne vezi. Ker je bila kakovost stropnega lesa vprašljiva, je inženir za začetek odredil temeljit pregled celotnega stropa. Oboke so ponekod le podprli, kjer pa so bile poškodbe hujše so jih porušili in nadomestili z novimi. Na novo so pozidali tudi zid nad vhodom v jesharno.

Grajsko poslopje, ki so ga uršulinke po nakupu v začetku 90. let temeljito prenovile, razen razpok v obokih in zidovju ni utrpelo hujših poškodb. Bolj poškodovani so bili le hlevi. Hlev za govejo živino so morali celo zapreti, ker so šipovniki tako popokali, da bi se oboki lahko vsak trenutek zrušili. Hlev za konje pa so samo podprli in ga provizorično uporabljali dalje. Bolj je bil poškodovan starološki grad. Najbolj prizadeti so bili stropovi in zid na zahodni strani stavbe. Odpadlo je tudi precej ometa. Zato ni čudno, da se je graščak Karl Strahl nerad spominjal leta 1895, ki je bilo, kot sam pravi *»eno najslabših let v času mojega posestvanja. Povezano je bilo z mnogimi žrtvami in velikimi stroški, ki so me stali lepega smrekovega gozda, ki sem ga moral prodati, da sem jih lahko poplačal.«*²⁶

Dosti bolj kot Strahla so popravila udarila po žepu male hišne posestnike, ki niso imeli ne denarja ne kredita, s katerim bi odpravili nastalo škodo. Občina pa tudi ni razpolagala s sredstvi, ki bi jih uporabili v primerih naravnih nesreč. Edina rešitev, ki se je v tistem trenutku ponujala, je bila pomoč od zunaj. Praški časopis Politik je ob tej priložnosti razmišljal takole: *»... Podpora mora biti veliki nesreči primerna in ne skopa. Država, ki ima nad 650 milijonov letnih dohodkov in do 230 milijonov v svojih blagajnicah, že more globlje poseči v žep ... Pa tudi najizdatnejša državna podpora ne more popolnoma odpomoči potrebi in revščini, ki jo je povzročil potres; tu morajo tudi zasebniki prihiteji v pomoč ...«*²⁷ Tak zasebnik, ki se je že v prvih dneh po potresu spomnil Ločanov in njihove stiske, je bil npr. lastnik firme M. Fischer iz Egra na Češkem. Od svojega zastopnika Franca Babnika je izvedel za težak položaj, v katerem so se znašli Ločani, in najbolj prizadetim poslal 30 gld. Vsota res ni bila kdovekako velika in so jo mestni možje brez težav razdelili, je pa izražala dobro voljo in sočustvovanje s prizadetimi. Tudi država, ki se je do Kranjske pogostokrat obnašala

kaj mačehovsko, tokrat ni skoparila. Že leta 1895 je za odpravo posledic potresa namenila 4 milijone goldinarjev brezobrestnega posojila in nepovratnih podpor, naslednje leto pa še milijon in pol, tokrat s 3-odstotno obrestno mero. Odplačevanje posojila naj bi potekalo v petnajstih enakih letnih obrokih s pričetkom 1. januarja 1901.²⁸

Naklonjenost in sočustvovanje države in preostalih avstrijskih dežel so znala nekatera mesta in kraji na Kranjskem dobro izkoristiti. Še zlasti to velja za hudo poškodovano Ljubljano. Tudi loški odborniki niso držali križem rok, ko je šlo za pridobivanje podpor in posojil. Takoj na prvi seji po potresu – 23. aprila 1895 so sklenili, da zaprosijo za pomoč deželno vlado, po g. Antonu pl. Globočniku, poslancu v državnem zboru pa tudi državo.²⁹ Znova so se o zadevi posojil in podpor posvetovali 15. julija 1895. Na predlog odbornika g. Sušnika so izvolili poseben petčlanski odsek, ki je oškodovancem na stroške mestne občine izdeloval pisne vloge za denarno pomoč pri obnovi poškodovanih hiš. V odsek so bili izvoljeni: Niko Lenček, Fran Kašman, Avgust Sušnik, Fran Sušnik in Bogomir Krenner.³⁰

Zbiranje prošenj je potekalo do 5. oktobra 1895. V tem času je za denarno pomoč zaprosilo 207 hišnih lastnikov iz Škofje Loke in podobčine Zminec. Žal niso ohranjeni podatki za druge občine na loškem ozemlju, ki jih je potres tudi prizadel. Večina oškodovancev je zaprosila za obe obliki pomoči: nepovratno podporo in brezobrestno posojilo. Ob prošnji za pomoč so morali navesti oceno škode, oceno celotnega imetja in morebitne dolge. Tem podatkom je občinsko predstojništvo dodalo še podatke o rodbinskih in premoženjskih razmerah in predlagalo obliko pomoči. Pri najbolj revnih je bila to podpora, v drugih primerih pa največkrat posojilo. Najdemo pa celo primer, ko je predstojništvo izrazilo negativno mnenje, češ da *»se ne more priporočiti, ker mu je c. kr. okrajno glavarstvo že itak veliko napravilo.«*³¹

Praznih rok so ostali tudi v Lučinah. V kratki zgodovini lučinske fare je tedanji župnik zapisal: *»Celo veliki potres od velikonočne nedelje na velikonočni ponedeljek 1. 1895 je povzročil več strahu, kakor škode. Tako je stara, rahlo zidana cerkev tako malo trpela, da nismo mogli po resnici in pravici priti do kakega potresnega prispevka pri zidanju nove cerkve, med tem ko so v sosednjem Črnem vrhu dobili 18 tisoč gld. potresnega prispevka. Tudi drugi ljudje po župnji so dobili le malo iz tega prispevka.«*³²

Primerjava zneskov napovedane škode in uradne ocene ing. Mucka je zelo zanimiva. Skoro v vseh primerih je bila uradna ocena vsaj za polovico manjša od tiste, ki so jo napovedali oškodovanci. Vsakdo je pač želel na račun potresnega denarja popraviti še kaj več kot le tisto, kar mu je poškodoval potres.

Rok za začetek poravnavanja brezobrestnega posojila je nastopil leta 1901. Še v tem letu je kar 26 oškodovancev zaprosilo pri c.-kr. finančnem ravnateljstvu v Ljubljani za zmanjšanje ali vsaj odlog vračila prejetega posojila, v naslednjih dveh letih pa še 34. Ključ, po katerem so reševali prošnje, so bile gmotne razmere prosilcev. Večini je uspelo doseči podaljšanje na naslednjih 15, 20 ali celo 30 let, nekaterim so del ali kar celoten dolg odpisali, najdemo pa tudi take *»nesrečnike«*, ki so se žal morali sprijazniti z negativnim odgovorom.

Ob zavzetem delu meščanov in gmotni pomoči države so nastale poškodbe na mestnih stavbah hitro izginile in po nekaj letih ni bilo nikjer več sledu o potresu. Ponekod je celo doprinesel k temu, da so se meščani lotili prepotrebnih popravil, s katerimi bi brez potresne katastrofe najbrž še dolgo odlašali. Bolj počasi pa je potres

izginjal iz zavesti ljudi. Misel nanj jih je navdajala z grozo in nemirom še dolgo potem, ko so se tla že povsem umirila.

O p o m b e

¹ Škofja Loka leži v t. i. gorenjski coni, ki jo seizmologi delijo na tri bloke: gorenjski seizmogeni blok, blok Sorškega polja in blok Kranjskega polja. Gorenjska seizmogeni cona je sestavni del širšega gorenjsko-ljubljanskega seizmogenega območja, ki sodi med potresno najbolj nevarne predele Slovenije. Po sproščeni potresni energiji ga strokovnjaki uvrščajo pred idrijsko in kraško-brežiško območje.

² France Pokorn, Loka (krajepisno-zgodovinska črtica), *Dom in svet*, Ljubljana 1894, 247–248; Pavle Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*, Škofja Loka 1973, str. 156–161; Vladimir Ribarič, *Potresi v Sloveniji*, Ljubljana 1994, str. 42–46.

³ Podatke o popotresni obnovi nam posredujeja dve kamniti plošči. Prva, z latinskim besedilom, je bila prvotno vzdignjena na osrednjem stolpu in kasneje prenešena na grajski hodnik, druga, z nemškim besedilom, pa se še danes nahaja nad nekdanjim vhodom v grad.

⁴ Vladimir Ribarič, *n. d.*, str. 55–68.

⁵ *Zgodovinski arhiv Ljubljana* – enota Škofja Loka (dalje ZAL – enota SKL), Osnovna šola Škofja Loka, spisi 1894/95, t. e. 20. Odgovori na vprašalnik, ki ga je za direkcijo c. kr. geološkega državnega zavoda na Dunaju izpolnil vodja deške šole Franc Papa.

⁶ Takoj po potresu je dunajski geološki zavod razposlal anketne vprašalnike v 900 krajev v monarhiji, med katerimi je bila tudi Škofja Loka, v Ljubljano pa napotil geologa prof. Franza E. Suessa. F. E. Suess je na terenu zbral vrsto podatkov, na podlagi katerih je izdelal strokovno študijo o ljubljanskem potresu, objavljeno že leta 1896.

⁷ Janez Lapajne, Veliki potresi na Slovenskem – III, Potres v Ljubljani leta 1895, *Ujma* 3, Ljubljana 1989, str. 61.

⁸ Vlado Ribarič, *n. d.*, str. 76.

⁹ *Slovenec*, letnik XXVIII, št. 88, 18. april 1895.

¹⁰ Gre za dr. Antona Arka.

¹¹ *Chronik des Ursulinenconventes in Bischoflack*, 2. del (1891–1927), leto 1895.

¹² *Slovenski narod*, št. 87, 17. april 1895.

¹³ *Chronik des Ursulinenconventes in Bischoflack*, 2. del (1891–1927), leto 1895.

¹⁴ Janko Polec, Karla Strahla zgodovina starološkega gradu in njegova avtobiografija, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, letnik X, Ljubljana 1930, str. 102–103.

¹⁵ *Slovenec*, letnik XXVIII, št. 87, 17. april 1895.

¹⁶ *Slovenec*, letnik XXVIII, št. 87, 17. april 1895.

¹⁷ *Slovenec*, letnik XXVIII, št. 86, 16. april 1895.

¹⁸ *Slovenec*, letnik XXVIII, št. 87, 17. april 1895.

¹⁹ *Slovenec*, letnik XXVIII, št. 91, 22. april 1895.

²⁰ *Special Orts-Repertorium von Krain*, Wien 1884, str. 45–46.

²¹ *Vollständiges Ortschaften Verzeichniss*, Wien 1892, str. 141. Statistični podatki popisa 31. 12. 1890 števila hiš ne omenjajo.

²² *Slovenec*, letnik XXVIII, št. 89, 19. april 1895.

²³ *Slovenec*, letnik XXVIII, št. 96, 27. april 1895.

²⁴ Ob izpraševanju godeških fantov v začetku leta 1895 je prišlo med njimi in župnikom do spora zaradi postajanja na stopnicah, ki so vodile na kor. Župnik je hotel doseči, da bi bile stopnice prazne in bi po njih hodili na kor le tisti, ki so imeli tam plačane sedeže. Godeški fantje se z njim niso strinjali. Debato so nadaljevali v gostilni pri Tilhu in pri tem, kot je kasneje zatrjeval župnik, zabavljali čezenj, preklinjali in o njem grdo govorili. Zadeva je šla tako daleč, da jih je župnik tožil (povzeto po župni kroniki Reteče).

²⁵ *Slovenec*, letnik XXVIII, št. 96, 27. april 1895.

²⁶ Janko Polec, *n. d.*, str. 102–103.

²⁷ Damjan J. Ovsec, Potres je vendarle nekaj premaknil, *Gea*, letnik V., junij 1995, str. 10.

²⁸ *Državni zakonik 1895*, zakon št. 94, str. 238–239 in *državni zakonik 1896*, zakon št. 132, str. 463–464.

²⁹ ZAL – enota ŠKL, *Zapisniki sej občinskega odbora Škofja Loka 1890–1900*, t. e. 4, fol. 165.

³⁰ *Prav tam*, fol. 173'.

³¹ ZAL – enota ŠKL, Občina Škofja Loka do 1941, t. e. 99.

³² Anton Dolinar, *Kratka zgodovina župnije sv. Vida v Lučinah, Loški razgledi 39/1992*, str. 237.

Zusammenfassung

DAS ERDBEBEN ZU OSTERN IN ŠKOFJA LOKA UND IN SEINER UMGEBUNG

Škofja Loka liegt auf einem erdbebenaktiven Boden, was in der Vergangenheit zahlreiche Erdbeben erhärtet haben. Am stärksten erschütterte der Boden im Jahr 1511 und in folgenden Jahrhunderten noch einige Male (1689, 1692), aber die Erdstöße verursachten außer Alarm keinen größeren Materialschaden oder Todesopfer. Das Erdbeben zu Ostern in der Nacht zwischen dem 14. und 15. April 1895 erschütterte die Stadt stark und ließ an manchem Gebäude Spuren zurück. Das Epizentrum war in der Nähe von Ljubljana, 16 km in der Tiefe. Der Erdboden erschütterte mit der Bebenstärke 8–9 Stufen nach Mercalli-Skala. Das Erdbeben fühlte man in ganz Mitteleuropa und sogar an der nordafrikanischen Küste.

Schon nach dem ersten Erdstoß kamen erschrockene Leute auf den Mestni trg. Überall lag abgeplatzter Putz und Ziegel von zerstörten Schornsteinen. In Mauern, in Gewölben, in Tür- und Fensterstürzen öffneten sich breite Spalten. Der Erdboden wollte sich nicht beruhigen. Um Mitternacht pilgerten die Leute betend durch die Stadt, am nächsten Tag gab es eine lange Bittprozession auf den Hribec. Die Leute hatten Angst vor neuen Bebstößen, darum durchwachten sie noch ein paar Tage nach dem Erdbeben auf dem Kamnitnik, wo sie Feuer machten.

Das Erdbeben verlangte keine Todesopfer, es verursachte aber einen großen Materialschaden. Zwischen dem 18. und 29. April sah sich Ingenieur Alois Muck den Schaden an und gab einen ausführlichen Schadenbericht darüber. Die Stadt war wesentlich mehr zerstört, als man anfangs dachte. Der Gesamtschaden betrug mehr als 50 000 Gulden. Schwer beschädigt war das Gerichtsgebäude und das Haus von Franc Jarc, und von den Sakralbauten die Spitalkirche am Spodnji trg, die geschlossen werden mußte. Da das Gemeinde keine Geldmittel im Fall einer Naturkatastrophe zur Verfügung hatte, ersuchten die Schadenleidenden den Staat um Geldhilfe. Im Gemeinde Škofja Loka und im Untergemeinde Zminec ersuchten 207 Personen um zinsfreie Kredite und nichtrückzahlbare Geldmittel. Für andere Gemeinden sind keine Angaben vorhanden. Der Tilgungstermin war im Jahr 1901 fällig, wurde aber jedem dritten Bewerber auf 15 bis 30 Jahre verlängert, einigen wurden Schulden sogar abgebucht.